

עקרות הלכתית

פתרונות למצבי אי-פריזון על רקע הלכתי

הרב דוד ביגמן והרב בנימין הולצמן

תשובות מן הגלבוש, א

עקרות הלכתית

פתרונות למצבי אייפריון על רקע הלכתי

הרב דוד ביגמן והרב בנימין הולצמן

Halachic Infertility

Rav David Bigman and Rav Binyamin Holtzman

עריכה: אביעד עברון
ייעוץ רפואי-הלכתי: הרבנית ד"ר חנה אדלר לזרוביץ'
עימוד ועיצוב הכריכה: נרית זליגר

©

כל הזכויות שמורות, תש"ף 2019

ישבת מעלה גלבוע - הקיבוץ הדתי

ד"ג גלבוע 1914500

04-6067533

yashiva@maalegilboa.org.il

www.maalegilboa.org

הבהרה

כל ההערות הרפואיות בספר נועדו להרחיב את הידע המציאותי על מנת לתת מענה הלכתי ראוי, ואין לראות בהן המלצות רפואיות. בכל שאלה רפואית יש לפנות להתייעצות אישית עם רופא או רופאה בתחום.

תוכן העניינים

7	מבוא מאת הרב דוד ביגמן
21	רקע רפואי מאת הרבנית ד"ר חנה אדלר לזרוביץ'
	פרק א: הקדמת הפסק טהרה
25	דין "פולטת שכבת זרע" לאישה שזמן ראייתה קצר
	פרק ב: מראות דמים
43	פסיקה שקולה ב"כתמים" במקום פריה ורביה
	פרק ג: ראייה ממושכת שאינה רצופה
55	התייחסות הלכתית לאישה שווסתה ארוך אך אינו רצוף
77	פרק ד: הזרעה ותוך־רחמית והזרעה עצמית
	פרק ה: טבילה ביום השביעי
89	דין טבילה ותשמיש ביום השביעי לשבעה נקיים
99	פרק ו: "שבעה נקיים" מהתורה ומדברי חכמים
113	פרק ז: בדיקת זרע
135	תקצירי הפרקים
145	תוכן עניינים מפורט

מבוא

מאת הרב דוד ביגמן

מה יקר חסד של אמת להיות יגע ומוצא תורת אמת
להורות הדרך הישרה ליושבת ונפשה עגומה
הומיה בירכתי ביתה כי לא טהורה
והנה בעז"ה יגעתי ומצאתי אשר תשיג ידי די טהרתה
ויצאו דברינו בטהרה...¹

"עקרות הלכתית" – הבעיה ופתרונותיה

על פי ההלכה הפסוקה בדיני נידה, בני הזוג אסורים זה על זו במהלך ימי הווסת, וכן במשך שבעת הימים שלאחר מכן, המכונים "שבעה נקיים". על פי רוב, העת האפשרית להפריה חלה לאחר שבני הזוג מותרים זה לזו; אולם יש נשים שהביוץ שלהן מתרחש כשבני הזוג עדיין אסורים זו לזה. במקרים כאלה, ההלכה לכאורה מונעת מהם להרות כדרך הטבע.² בשנים האחרונות התפרסמה תופעה זו בכינוי "עקרות הלכתית" (ובעבר גם "עקרות דתית"), או "אי־פריון על רקע הלכתי".³

- 1 הרב אפרים זלמן מרגליות, שו"ת בית אפרים, יורה דעה סימן מט.
- 2 כמה מצבים רפואיים שונים עשויים להוביל למצב שבו בני הזוג נאסרים בעת הביוץ. ראו תיאורם בפרק "רקע רפואי", להלן עמ' 21-22.
- 3 כפי שהעירה לנכון הרבנית ד"ר חנה אדלר לזרוביץ', הכינוי "עקרות הלכתית" איננו מדויק. "עקרות" היא מצב רפואי בלתי הפיך, ואילו הבעיה ההלכתית שלפנינו איננה גורת גורל, והיא ניתנת לפתרון בכלים הלכתיים. לכן הכינוי "אי־פריון על רקע הלכתי" מתאים יותר. אף על פי כן, מחמת הנוחות, ומאחר שהכינוי "עקרות הלכתית" מוכר יותר בציבור, נשתמש להלן לסירוגין בשני הכינויים, כאשר המונח "עקרות הלכתית" יובא תמיד בין מירכאות כפולות.

בספר שלפניכם אנו מבקשים להציע מענה הלכתי לבעיה המתוארת. אולם טרם ניגש לתיאור הדרך ההלכתית שבה צעדנו בספר, נקדים ונסקור שני כיוונים אחרים שהוצעו כהתמודדות עם מצבי אי-פיריון על רקע הלכתי, ואת הבעייתיות שבהם.

פתרון אחד שמציעים רבנים לא מעטים, על מנת לעזור לסובלות מ"עקרונות הלכתית" להרות בהיתר, כרוך בשימוש באמצעים רפואיים, כגון הזרעה מלאכותית, או טיפולים הורמונליים שמטרתם לאחר את זמן הביוץ. איננו שוללים פתרונות אלו מכול וכול, אך קשה להמליץ עליהם כפתרון מקיף לבעיה, מכמה סיבות.

הטיפולים ההורמונליים עשויים להיות בעייתיים מכמה בחינות.⁴ ראשית, לא תמיד הם יעילים לפתרון הבעיה. בנוסף לכך, לעיתים קרובות הם גורמים לקשיים נפשיים ורגשיים לאישה או לשני בני הזוג, קשיים שעלולים להעיב על הזוגיות ואף עלולים לפגוע בעצם הכניסה להריון. וחמור מכך, הם עשויים גם להביא לבעיות רפואיות של ממש, שאינן עולות בקנה אחד עם הדרכת התורה "ונשמרתם מאוד לנפשותיכם".⁵ אין צורך לומר שגם שיקול זה צריך להילקח בחשבון בפסיקת ההלכה ובהכרעה האם נכון לנקוט בפתרונות אלה במקרי "עקרונות הלכתית".⁶

גם פתרון ההזרעה עשוי להיות בעייתי, והשימוש בו מעורר קושי אצל זוגות רבים. לעיתים ההליך עצמו קשה להם, ולעיתים הם נרתעים מהריון שתחילתו בצורה שאינה טבעית. במהלך השנים פגשנו זוגות שחששם

4 להרחבה לגבי הטיפול ההורמונלי וחסרונותיו הרפואיים עיינו בפרק "רקע רפואי", להלן עמ' 23-24.

5 וכבר כתב הרמב"ם בהלכות דעות (ד, א): "הואיל והיות הגוף בריא ושלם מדרכי השם הוא ... לפיכך צריך להרחיק אדם עצמו מדברים המאבדין את הגוף".

6 כמובן, תוך התייעצות עם גורמים רפואיים. דוגמה לחשיבות ההלכתית להישמע להנחיות רפואיות במקום סכנה עולה בדברי המגן אברהם (סימן שכח) לגבי נטילת תרופה בשבת: "אם לא רצה החולה לקבל התרופה כופין אותו ... ואם הרופא אומר שאותו תרופה יזיקהו - שומעין לרופא", והעיר על הרישא הפרי מגדים במקום: "דחסידות של שטות הוא, ורחמנא אמר 'ונשמרתם מאוד לנפשותיכם'".

מהליכים כאלו כה רב, עד שדחו עוד ועוד את ההולדה בשל חששם.⁷

במקרים רבים מוצעים הפתרונות הללו - הן הזרעה והן טיפולים הורמונליים - מבלי להבין את פרטי המקרה המסוים, ומבלי להיכנס לעובי הקורה של הדיון ההלכתי, אף על פי שלהערכתנו את רוב בעיות האי־פריון מסיבות הלכתיות אפשר לפתור באמצעות ההלכה ומתוכה, בעזרת פסיקה ההולמת את המציאות. אין זה המקום לדון בהרחבה במקומם של פתרונות טכנולוגיים לשאלות הלכתיות, אך פטור בלא כלום אי אפשר. נאמר רק כי לפעמים נוטים הפוסקים בדורות האחרונים לפסוק לחומרה בהלכה, ולהציע פתרונות טכנולוגיים לקשיים הנוצרים כתוצאה מחומרות אלה. אלא שלעיתים קרובות הפתרונות הטכנולוגיים תובעים מחירים רפואיים, נפשיים ואחרים; ואם בדברים שבממון הקלו חכמים מפני ש"התורה חסה על ממונם של ישראל", קל וחומר כאשר אלו דברים שבגוף או בנפש.

קול אחר שנשמע בשנים האחרונות הוא קריאה לביטול שבעה נקיים כנגד הלכה פסוקה.⁸ לאחרונה אני נענה לשאלות מזוגות שהחליטו על דעת עצמם לוותר על דין שבעה נקיים ולשמור רק על "נידה דאורייתא". גיליתי שבמקרים רבים הבחירה בדרך זו נבעה מתוך ייאוש, שהתבסס על הדרכה מוטעית או מחמירה יתר על המידה לפני החתונה, או מפסיקה שגרתית שלא התחשבה במצבו של הזוג. כתוצאה מהבחירה בדרך זו,

7 עם זאת, איננו מתנגדים באופן גורף לשימוש בהזרעה לפתרון מקרי "עקרות הלכתית". לדיון מפורט עיינו בפרק "הזרעה תוך־רחמית והזרעה עצמית", להלן עמ' 77-88.

8 בין אם כפתרון לבעיית העקרות ההלכתית, ובין אם באופן קטגורי ומקיף. לפני שנים אחדות פרסם הגינקהולוג ד"ר דניאל רוזנק ספר בשם "החזיר טהרה ליושנה (ידיעות ספרים, 2011), שבו הוא שוטח את שיטתו בדבר ויתור על שבעת הנקיים. ספר זה מלא כשלים כרימון. הוא מטעה את ההולכים בעקבותיו, הסוברים שהם נוהגים כהלכה, אף שאין לדבריו אחיזה במקורות ובדרכי הפסיקה המקובלות. להבנת עיקרי הכשלים בספרו עיינו בביקורתה החריפה של הרבנית תרצה קלמן באתר "הלכה ובריאות האישה" של מדרשת נשמת: www.yoatzot.org/hebrew/questions-and-answers/answer.asp?id=4957 על עצם ההצעה לביטול שבעה נקיים ראו דברינו בפרק "שבעה נקיים" מהתורה ומדברי חכמים", להלן עמ' 99-111.

רבים מהשואלים עברו מבלי משים על איסור חמור של נידה דאורייתא, בשל תקלות שעלולות לקרות לכולם; כאשר גם הקשיים שלהם היו נפתרים בקלות מבלי לסטות מעיקר תקנת שבעה נקיים.

אל מול שני הכיוונים הללו עומדת הגישה ההלכתית המסורתית, כפי שקיבלתי מרבתי, המבקשת לפתור שאלות אלה בכלים ההלכתיים, תוך עיון בפרטי פרטיו של הדיון ההלכתי. גישה זו היא שהנחתה אותנו בכתבת הספר. מתוך שיחות שקיימתי במשך השנים עם שואלות ושואלים, עם רופאים ועם פוסקים, גיליתי שלעיתים קרובות אין מודעות בציבור לאפשרויות של פסיקה מקלה בשעת הדחק, אך גם ידע הלכתי פשוט אינו נגיש. לפיכך מוצעים בספר פתרונות הלכתיים ברמות שונות, החל בעצות והדרכות פשוטות, וכלה בתשובות מורכבות יותר ואולי אף חדשניות.

אמנם חלק מהתשובות המצויות בספר אינן שגרתיות בספרות הכתובה העכשווית, אך פוסקים לא מעטים משיבים באופן דומה בפסיקה אישית בארבע עיניים. למדיניות זו יש יתרונות מסוימים, כגון החשש שמא יבוא אדם להקל יתר על המידה בעקבות הבנה לא מלאה של הפסיקה. אולם בימינו נראה שחסרונותיה מרובים מיתרונותיה. בשנים האחרונות יותר ויותר מידע קיים ונגיש לכול, בספרים או ברשת. אלא שלצד הברכה שבהגדלת התורה, יש לדעת שמדובר לא פעם במידע חלקי ולעיתים אף שגוי, ולפיכך הקוראים בו עשויים להחמיר שלא לצורך או להקל שלא כדין. לאחר שנתקלנו בזוגות שלא זכו להיפגש עם פוסק ונשאלו חשוכי ילדים, ולחלופין בזוגות שבחרו לוותר על הלכה פסוקה של שבעה נקיים ולהכניס עצמם לחשש איסור חמור, הרגשנו חובה להעלות את הדברים

9 עם זאת, לא למותר יהיה לציין כי לעיתים קרובות התפיסה ההלכתית המקטלגת הכול לקטגוריות של "חומרה" ו"קולא" היא פשטנית וחוטאת לאמת. מרגלא בפומיה דמורי ורבי הרב אריה לייב באקשט זצ"ל שאין דבר כזה "חומרה" או "קולא", שכן לצד כל חומרה עומדת קולא, ולהפך. בנוסף יש לציין כי הנטייה להחמיר, שהיא אמנם לגיטימית כשלעצמה, עשויה להיות הרת אסון במקרים מסוימים, ונראה ש"עקרונות הלכתית" היא מן המקרים הללו.

על הכתב ולפרסמם בציבור.

פרקי הספר

הספר שלפניכם מבוסס על ניסיוני בפסיקה בענייני טהרת המשפחה זה כשלושים שנה. בשנים האחרונות גברו הפניות מכל קצוות הארץ בנושא טהרת המשפחה בכלל, ובפרט בבעיות של "עקרות הלכתית". נשאלתי שאלות על ידי גברים ונשים, אנשים פשוטים ותלמידי חכמים, שומרות הלכה קלה כחמורה ונשים המצהירות על עצמן ששומרות רק את טהרת המשפחה. גיליתי שיש מגוון גדול של שאלות, משאלות המבוססת על טעויות או על חומרות יתרות, ועד שאלות קשות הדורשות עיון והתייעצות.

מתוך ניסיונונו עלה שמקרי אי־פריון על רקע הלכתי מתחלקים לכמה מקרים טיפוסיים. כל אחת מהתשובות בספר עוסקת במקרה טיפוסי אחד כזה, ודנה בפתרונות ההלכתיים הרלוונטיים לאותו המקרה. בשורות הבאות נסקור בקצרה את השאלות הנידונות בכל אחד מן הפרקים.

פרק א: הקדמת הפסק טהרה. הפרק עוסק במקרה בו זמן הראייה קצר, יומיים־שלושה בלבד, וזמן הביוץ הוא שבעה־שמונה ימים לאחר תום הדימום. אולם משום שהאישה אינה פוסקת בטהרה עד היום הרביעי או החמישי לתחילת ראייתה, חל הביוץ בתוך שבעת הנקיים. רבות מהנשים הללו צריכות להפסיק ביום השלישי כדי להרות. בפרק זה אנו דנים בתנאים שבהם תוכל האישה להקדים את הפסק הטהרה לסוף ראייתה, כאשר יש בכך צורך על מנת שתוכל להרות.

פרק ב: מראות דמים. פרק זה עוסק במקרה של אישה המתארת משך דימום "רגיל" של ארבעה עד שישה ימים, ומדווחת שזמן הביוץ חל לקראת סוף שבעת הימים הנקיים, עד כדי החמצת הביוץ ביום אחד. הניסיון מלמד שלעיתים הבעיה היא בכך שהאישה רגילה להחשיב את הפסק הטהרה כטמא משום שהודרכה שכל בדיקה שאינה לבנה פוסלת

את הפסק הטהרה. אולם בעיונונו בפרק זה אנו מראים שישנם צבעי הפרשות שאינם מטמאים, ובמקום בו יש חשיבות להקדמת הטבילה כדי להרות, יש מקום להתיר גם הפסק שאינו לבן לגמרי.

פרק ג: ראייה ממושכת שאינה רצופה. הפרק עוסק במקרה של אישה המתארת דימום ארוך, עד היום התשיעי או העשירי, ומשום כך הביוץ קורה לפני הטבילה והיא אינה יכולה להיכנס להריון. בירור הפרטים מעלה כי משך הראייה נחלק לשניים: לאחר ימי דימום אחדים ראייתה פוסקת, וכעבור יום או יומיים מתחדשת, לרוב כדימום מועט. בפרק זה אנו דנים באפשרות להפסיק בטהרה לאחר הדימום הראשון, ולהתייחס הלכתית לדימום השני לא כחלק מדם הווסת, אלא כאל "כתמים", שמעמדם ההלכתי קל יותר.

פרק ד: טבילה ביום השביעי. פרק זה עוסק באישה שגם לאחר שנוסו כל ההצעות שפורטו בפרקים הקודמים, עדיין מועד הביוץ שלה מסתיים קודם הטבילה, ולכן אינה מצליחה להרות; אולם מדובר בהחמצה של שעות ספורות בלבד. ההצעה הנידונה בפרק זה היא להקדים את הטבילה (ואת קיום היחסים) לבוקרו של היום השביעי של שבעת הנקיים.

פרק ה: הזרעה תוך־רחמית והזרעה עצמית. במקרי אי־פרייון על רקע הלכתי, יש פוסקים הממליצים על פתרון של הזרעה במהלך שבעת הנקיים, ללא קיום יחסים אלא באמצעים מלאכותיים. פרק זה דן בשאלה האמנם יש להעדיף פתרון זה, וכיצד יש לבצע אותו מבחינה הלכתית, עבור זוגות הבוחרים בכך.

פרק ו: "שבעה נקיים" מהתורה ומדברי חכמים. הפרק הסבוך מכולם עוסק במקרה שבו מסיבות רפואיות האישה חייבת להיכנס להריון במהירות, אולם הביוץ שלה מתרחש לפני זמן הטבילה ואין אפשרות להשתמש בפתרונות אחרים. הפרק הזה דן באפשרות לביטול שבעה נקיים באופן חד־פעמי בשעת הדחק, במקרי קצה.

פרק ז: בדיקת זרע. הפרק האחרון אינו קשור ישירות ל"עקרות הלכתית", אלא לבעיה נלווית: כאשר זוגות מתמודדים עם בעיות פרייון, יש פוסקים המייעצים להימנע ככל שניתן מבדיקת זרעו של הגבר, מחשש הוצאת זרע לבטלה. המלצתם היא למצות תחילה את כל הבדיקות באישה (כולל בדיקות חודרניות), ורק אם מחליטים הרופאים שאין בעיית פרייון באישה - לבצע בדיקה בגבר. בפרק הזה אנו דנים בשאלה האם יש איסור בהוצאת זרע לצורך בדיקה, ואם כן מהי חומרתו ובאילו תנאים יש להתירו.

במהלך פרקי הספר הראינו מקרים רבים שבהם הקלו הפוסקים "במקום פריה ורביה". במינוח זה אין כוונתנו לגדר ההלכתי של מצנת "פרו ורבו" (בו אנו עוסקים בהרחבה בספר אחר, שבעזרת ה' יראה אור בקרוב), אלא לכל זוג שברצונו להרות. כך עולה גם מדברי מורי ורבי הרב גוסטמן, שכאשר התייחס לקולות מעין אלה, הוא נקט בלשון "במקום מניעת פריה ורביה וחוטרא לידה וכו'"¹⁰ - כאשר כוונת לשונו המרחיבה היא שמצות "פריה ורביה" לאו דווקא, אלא מדובר בכל מקום שיש חפץ בילדים.

יתרונותיה של ספרות השו"ת על ספרי הפסיקה

הבחירה לכתוב את הספר בסגנון של שאלות ותשובות נבעה מכמה יתרונות בולטים של סוגה זו על פני סוגת ספרי הפסיקה.

שמעתי מתלמידיו של הרב אברהם אלקנה כהנא שפירא שנהג לומר: "אף פעם לא נשאלתי בהלכה על מקרה שהוא סעיף בשולחן ערוך". המציאות לעולם תהיה שונה ומורכבת יותר מהניסוח המזוקק שלה בספרי הפסיקה. לעומת זאת, סוגת השאלות ותשובות משקפת את מפגש ההלכה עם המציאות באופן מיטבי. הדיון ההלכתי הוא מורכב ורב־פנים, ומפגשו עם מציאויות שונות לעולם יוליד התמודדויות מגוונות. ואם כך פני הדברים

10 קונטרסי שיעורים קידושין (ירושלים תשנ"ו), שיעור כד, עמ' קנו. "חוטרא לידה ומרא לקבורה" הם דברי רב נחמן ביבמות סה ע"ב המתארים את יתרון הילדים לאדם בעת זקנתו. תרגום המילים: מקל לידה ומעדר לקבורה.

בהלכה בכלל, בהלכות טהרת המשפחה נכונים הדברים כפליים. לעיתים קרובות אני נשאל שאלה בנושא אי־פריין הלכתי, והשואלת מספרת שהיא שאלה את הרב המקומי ולא זכתה למענה הולם. כשאני שואל האם הודיעה לו מהן נסיבות השאלה, אני נתקל לא אחת בתמיהה: מדוע זה רלוונטי? אנשים רבים טועים לסבור שההלכה היא "שחור או לבן", וחושבים שנסיבות המקרה אינן משנות דבר לפסיקה; אלא שאליבא דאמת ההפך הוא הנכון, ונסיבות המקרה חשובות ביותר לפסיקה הולמת ומשפיעות על ההכרעה לכאן או לכאן.

מעצם טיבה של ספרות השאלות והתשובות, היא מחנכת את הלומד להפנמת מורכבותו של עולם ההלכה, שביכולתו לתת מענה הולם למציאויות השונות העומדות לפנינו. הלומד את ספרות השו"ת אינו יכול שלא להתפעל מהצורה שבה רבותינו הצליחו לנווט את ההלכה להיות סם חיים, ולנו לא נותר אלא להשתדל וללכת בעקבות ענקים אלה ובדרכם.

דברים אלה מאירים צד נוסף בייחודה של ספרות השו"ת. מאחר שהתשובה עונה על שאלה מסוימת, בצירוף נסיבות ספציפיות, היא מעוררת אצל הקוראים את השאלה הפשוטה: האם התשובה שקראנו כעת מתאימה ורלוונטית למקרה שעומד לפנינו? משום כך, אף שהתשובות בספר נכתבו על פי שאלות טיפוסיות נפוצות, על סמך ניסיון רב שנים, צריכים לדעת השואלים והמשיבים שכל מקרה שונה מרעהו. על הפוסק לברר כמיטב יכולתו את הנסיבות, ולשקול בשום שכל עד כמה התשובה שבספר הולמת את המקרה שבא לפניו. הסתפקות ב"שבלונה" הלכתית עשויה להביא לתקלות, בין לחומרה בין לקולא.

למי מיועד הספר?

הספר שלפניכם פונה לפני הכול לרבנים ולמשיבים בהלכה. רבנים בראשית דרכם הנדרשים לפסוק בנושאי טהרת המשפחה, לעיתים אינם מודעים למגוון המציאויות המביאות ל"עקרונות הלכתית", כמו גם

למגוון האפשרויות ההלכתיות לפתרון. חוסר היכרות עם פרטי הדיון מעבר לסעיפי השולחן ערוך עשוי להביא לקולות בעיתיות, אך לא פחות מכך גם לחומרות מפליגות שאינן נצרכות, ועשויות למנוע את בני הזוג מפריה ורביה.¹¹

אך לא רק לעוסקים בפסיקה מיועד הספר, אלא גם לשואלים ולשואלות. הניסיון מלמד שככל שהשואל מודע יותר לעומקה של ההלכה ולאפשרויות הטמונות בה, ביכולתו לשאול את השאלה המדויקת, בבחינת "שאלת חכם חצי התשובה", ובעזרת הפוסק להגיע לתשובה ההולמת את המציאות שלו ממש. אמנם אין מדובר בהלכות יום-יום אלא בנושאים הלכתיים מורכבים, ולפיכך ראוי להתייעץ עם תלמידי חכמים לפני ההכרעה, אך יש יתרון גדול לשואלים שמגיעים אל הפוסק כשהם מכירים את החומר.

לכן קבענו לנו סגנון שיעזור למשיבים במלאכתם, אך גם יסייע ביד השואלים לשאול את השאלות בצורה נבונה. הספר נכתב אפוא במטרה שיובן גם על ידי שואלים בעלי רקע תורני, בוגרים ובוגרות של בתי מדרשות המצויים בעולמה של הלכה. לשם כך גם הוספנו בסוף הספר תקצירים לכל אחת מהתשובות. התקצירים נועדו לסייע לקוראים להתמצא בחומר ולהבין את עיקרי התשובות, ומובן שאין לפסוק הלכה למעשה על פיהם.

זכינו לחיות בדור שבו לשון הקודש קמה מתוך הספרים ושפתותינו שבו לדובב בה כשפת היומיום. לפיכך נקטנו בספר בלשון שלא תהיה זרה לקוראים הרגילים בספרות הרבנית לדורותיה, אך בה במידה גם לקוראים בני דורנו האמונים על הלשון העברית המודרנית. בנוסף לכך, השתדלנו

11 לעיתים אף מדובר במקרים שבני הזוג סוברים שהם במצב של "עקרות הלכתית", כשאיבא דאמת הם פועלים על פי חומרות מפליגות, ואין הם זקוקים לפסיקה מקלה אלא לחזרה אל שורת הדין בלבד. בהקשר זה אציין כי לא פעם אני מתרשם שההדרכה שניתנת לכלות ולהתנים בימינו לוקה ב"מרובעות" יתרה, וחסר בה הסבר בדבר יכולות התמרון האפשריות על פי ההלכה בנסיבות מיוחדות. יש צורך אפוא לדאוג שזוג שמתחנן יזכה להדרכה ראויה, ויקבל כתובת הולמת לפנייה במקרה של "עקרות הלכתית".

לנסח את דברינו מתוך מודעות לרגישויות השונות שהשפה ומטעניה מעוררים באוזני הקוראים השונים, מבלי לוותר על בהירות הניסוח. אנו מקווים שכוונה זו עלתה בידינו.

”ומשיב כהלכה”

מאחר שהספר פונה בעיקר לרבני קהילה ולמשיבים בהלכה, אוסיף כאן כמה מילים לגבי תהליך הפסיקה עצמו והקשר עם השאלות והשואלים.

כאשר עולות השאלות הראשונות אצל בני הזוג, מתרחש המפגש הראשון שלהם בפועל עם הפסיקה בדיני טהרה. לפיכך חשוב מאוד לשים לב להתנהלות הרב המשיב במפגש עימם. לפני הכול, עליו להשתדל ככל האפשר לשוחח עם השואלת עצמה ולא עם בעלה או עם שכנתה, ואם אפשר עדיף פנים אל פנים, כדי להבין את המצב לאשורו.

בהקשר זה ראוי להכיר טובה לרבנית חנה הנקין, שייסדה את התוכנית להכשרת יועצות הלכה במדרשת ”נשמת”. לפני למעלה משלושים שנה, כשהתחלתי ללמד נשים צעירות, הן שאלו אותי מה האופק של אישה צעירה שלומדת תורה. אמרתי אז שהמשימה הראשונה והבוערת ביותר היא יצירת שכבה של נשים בקיאות בהלכה שעונות על שאלות בענייני טהרת המשפחה, מאחר שנשים רבות חשות אי-נעימות ומתביישות לשאול רבנים גברים. למרבה השמחה, בזכות המפעל המבורך של יועצות ההלכה, וכיום גם מיזמים נוספים, יש כתובת נשית איכותית עבור נשים המעוניינות בכך, וכך מתאפשרת תקשורת ישירה בין השואלת והמשיבה.

במהלך השיחה עם השואלת יש לברר מהן הנסיבות לפנייתה - האם מדובר בקושי להגיע למצב של היתר או בקושי להיכנס להריון. על פי הצורך והמקרה, על המשיב להשתדל להציע פתרונות הלכתיים לשאלה, החל בפתרונות פשוטים וכלה באפשרויות מקלות יותר כדוגמת אלה שהוצעו בספר. עליו להשקיע כמיטב יכולתו בהקשבה לשואלים, בניסיון להבין את המציאות על כל מרכיביה, ובעיון מחדש במקורות ההלכה

כאשר עומדת לפניו שאלה קשה. ספר זה נועד לסייע ביד המשיבים בתהליך הפסיקה, ואיננו תחליף לליווי האישי.

כמו כן, בכל מקרה של נסיבות מיוחדות אין להסתפק במתן פסיקה חד-פעמית ונקודתית. אין תחליף להתייעצות רצופה של השואלת עם פוסק קהילתי שלומד את ההיסטוריה האישית ואת הנסיבות המיוחדות. אם אין קשר רציף בין השואל ובין המשיב, יתקשה הפוסק לדעת אם מדובר ב"צורך גדול" התלוי גם באמות מידה סובייקטיביות. לעיתים קרובות פתרון הולם יינתן רק כאשר הפוסק עוקב אחרי הבעיה מקרוב כמה חודשים. על פי ניסיוני, בטיפול הלכתי סבלני ורצוף, תוך שימוש הולם בכלים שההלכה מעמידה ברשותנו, רוב שאלות ה"עקרות ההלכתית" נפתרות תוך כחצי שנה.

שְׁלֵמֵי תוּדָה

ספר זה לא היה רואה אור לולא עזרתם של רבים וטובים, הן בעת עיסוקי בפסיקה לאורך שנים ארוכות, והן בחבלי הלידה הארוכים של הספר.

לא הייתי מגיע לפסיקה בדיני טהרת המשפחה לולא תמיכתם של החברים הוותיקים בקיבוץ מעלה גלבע. הם שדחפו אותי לכיוון הפסיקה, ואפשרו לי ללמוד דיני איסור והיתר והלכות נידה במכון אריאל בחיפה על מנת שאשמש כרב הקיבוץ, ועל כך תודתי להם.

יזכרו לטוב העומד בראש המכון, הרב שאר ישוב כהן זצ"ל, הרב הראשי לחיפה; ומורי ורבי הרב עקיבא הכרמי זצ"ל, רבה של קריית שמואל, פוסק ותיק ומוערך מאוד שחסרונו מורגש מאוד, אצלי ואל רבים אחרים, מאז הסתלק מאיתנו לאחרונה. תודה מיוחדת אני חייב לרב דוד שלמה זולדן, מורה הצדק של קהילת סערט'וויז'ניץ בחיפה, שזכיתי לעשות אצלו "שימוש". מעבר להלכה, לימד אותנו הרב זולדן פרקים חשובים בהקשבה ראויה לשואלת ותשומת לב מלאה לפרטי המקרה.

לאורך השנים, כאשר נתקלתי בשאלה קשה, התייעצתי בעיקר עם מורי

ורבי הרב הכרמי זצ"ל. בנוסף התייעצתי עם תלמידי חכמים נוספים, ידידי הוותיקים: הרב אלישיב קנהל זצ"ל, רב קיבוץ כפר עציון ומחבר הספר איש ואשה; ויבדלו לחיים הרב שמואל דוד, רב העיר עפולה; שכני בגלבע הרב איתן צוקר, רב קיבוץ מירב; הרב אחיה אמיתי, רב קיבוץ שדה אליהו; ואחרון אחרון חביב ידידי הרב אריאל הולנד, משיבת תקוע, מכון שפע של הרב עדין שטיינזלץ ומת"ן. תורת כולם משקעת בין דפי ספר זה, ואני אסיר תודה להם על כך. למרות שאין כמעט פסיקה בספר שניתנה ללא הסכמה של פוסקים חשובים אלה ואחרים, אין צורך לומר שהאחריות להכרעות רובצת עלינו בלבד.

מלאכת כתיבת הספר נעשתה בשנים האחרונות בין כותלי בית מדרשנו בישיבת מעלה גלבע. אני מוקיר תודה לעמיתיי ראשי הישיבה, הרב יהודה גלעד והרב שמואל ריינר, על השותפות ארוכת השנים, על התמיכה המתמשכת ועל עצותיהם המחכימות.

מתוך העיסוק האינטנסיבי בפסיקה בנושא, היו כל התשובות שבספר סדורות אצלי, כטיוטות כתובות או על לוח ליבי. למלאכת כתיבת הספר הצטרף אליי חבר וחברותא, הרב בנימין הולצמן, ר"מ ותיק בישיבתנו ורב קיבוץ מעלה גלבע. בקולמוסו המושחז ובשכלו החרוף בדק ושכלל את הדיון, הוסיף מקורות ותובנות למדניות, ויחד ליבנו שוב את התשובות כולן על מנת לוודא שהן מבוססות היטב. בניגוד לנטיית ליבי לסגנון רבני ישן ומפולפל, כתב הרב הולצמן את הדברים בצורה מסודרת, נהירה ונגישה הרבה יותר. על כל אלה תודתי לו אין קץ.

תודתי נתונה לחבריי לצוות הישיבה ולאברכים לשעבר בכלל ההלכה בישיבה שעברו על חלקים נרחבים של הספר והעירו הערות מועילות: הרב יוסף סלוטניק והרב טל בורגנסקי, ר"מים בישיבה; ותלמידיי הרב יצחק קלימן, הרב איתמר פריש ויעקב קרויזר.

ברצוני להודות לתלמידי, אביעד עברון, תלמיד חכם צעיר, איש אשכולות תורני, המסייע לנו רבות בעריכת כל פרסום שיוצא מטעם הישיבה. ספר

זה לא היה רואה אור לולא דחיפתו להביא את הדברים לגמר, ולולא יכולתו לראות את הספר כמכלול ולעצב את הדברים בצורה ראויה ובשפה בהירה המתאימה לציבור הקוראים.

כדי להפוך דברים שעל פה לתורה שבכתב, יש צורך בתמיכה שבחומר לא פחות מעזרה שברוח, וכדברי ר' אלעזר בן עזריה: "אם אין קמח אין תורה". תודה שלוחה לאנשי המנהלה של הישיבה שבלעדיהם היו הדברים נישאים ברוח: למוטי תורן, מנהל הישיבה, שטרח ודאג שפרטים טכניים לא יהיו מכשול בפני הוצאת הספר; לרותי גנגר, מזכירת הישיבה זה למעלה מחצי יובל, על הדאגה, על העזרה בכול, ועל הלב הרחב; ולרב רוס סינגר, לשעבר מנהל פיתוח המשאבים של הישיבה, על השותפות המלאה בחזון ועל הטרחה בהבאתו לידי מימוש.

זה המקום להודות גם לידידים ותיקים של הישיבה ושותפים נאמנים לדרך: בלדה ומרסל לינדנבאום זכרם לברכה, ויידלו לחיים ארוכים אודרי וחיים טרכטמן. אמונתם בחשיבותו של הספר ונכונותם לתרום ביד נדיבה הם שאפשרו את הוצאתו לאור.

הבנת המציאות לאשורה חיונית לשם פסיקת הלכה ראויה, כפי שמעיד על עצמו האמורא רב: "שמונה עשר חדשים גדלתי אצל רועה בהמה לידע איזה מום קבוע ואיזה מום עובר" (סנהדרין ה"ע"ב). לפיכך, מטבעו של הנושא הנדון, נדרשתי לא פעם להשלמת ידע בתחום רפואת הנשים. לאורך השנים התייעצתי בעיקר עם ד"ר נילי ינאי, ובתקופה שגרנו בעין צורים - עם ד"ר אתי רום, ועל כך תודה לשתייהן. במהלך העבודה על הספר זכינו לייעוץ רפואי מקצועי ומעמיק של הרבנית ד"ר חנה אדלר לזרוביץ', רופאת נשים ותלמידת חכמים, אשר עברה על כל פרקי הספר, העירה הערות חשובות ואף כתבה לספר מבוא רפואי. תודה על כך ועל ההשקעה הרבה.

תודה גדולה לרעייתי אריאלה, שותפה מלאה לדרך ותלמידת חכמים עם ידע רב בתחום. אריאלה היא גם חברותא לעיתים, ופעמים רבות מציעה

הצעות טובות ומועילות. בראותה את מצוקתן של השואלות ואת העומס שמוטל על כתפי הפוסקים, הרגישה אריאלה את הצורך בפרסום הספר, ודחפה כל העת להוצאתו.

ואחרונים חביבים, לבני משפחתי ולתלמידיי, שרגילים שאני נעלם מאופק כאשר מתקשרת אישה לשאול בנושא של "עקרונות הלכתית" - תודה!